

השקיפה ממעון קדשך מן השמים

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש: (דברים פרק כו פסוק טו).¹

משנה מסכת מעשר שני פרק ה – עיקרי ההלכה

משנה ו: ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור.² כיצד היה בעור? נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעלים, ומעשר ראשון לבעליו, ומעשר עני לבעליו. ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום.³ ר' שמעון אומר הביכורים ניתנין לכהנים כתרומה.⁴

משנה י: במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין.⁵ כיצד היה הודו? "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו) - זה מעשר שני ונטע רבעי. "נתתיו ללוי" - זה מעשר לוי, "וגם נתתיו" - זו תרומה ותרומת מעשר, "לגר ליתום ולאלמנה" - זה מעשר עני הלקט והשכחה והפאה, אע"פ שאינן מעכבין את הודו.⁶ "מן הבית" - זו חלה: **משנה יג:** "השקיפה ממעון קדשך מן השמים" - עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" - בבנים ובבנות. "ואת האדמה אשר נתת לנו" - בטל ובמטר ובולדות בהמה. "כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" - כדי שתתן טעם בפירות.⁷

ירושלמי מעשר שני פרק ה הלכה ה (סוטה ט יא) – ביטול הווידי?

משנה (מעשר שני ה יד): יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר.⁸

גמרא: אמר רבי הילא (אילא): כעס הוא לפני המקום מי שהוא אומר עשיתי והוא לא עשה.⁹ מעתה מי שהוא מפריש מתנדב מי שאינו מפריש לא יתנדב? כהדא דתני: עד השקיפה היו אומרים קול נמוך, מיכן והילך היו אומרים קול גבוה.¹⁰

¹ פסוק תפילה-ברכה זה חותם את פרשת ביעור מעשרות אשר באה לאחר פרשת הביכורים שבראש פרשתנו, ומתחילה שלושה פסוקים קודם, בפסוק יב: "כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂי תְבוּאָתְךָ בְּשָׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לִיתֵּימָן וְלָאֵלְמָנָה וְאֶכְלוּ בְּעִירְךָ וּבְשָׂעוֹ: וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעִרְתִּי בְּקֹדֶשׁ מִן הַבַּיִת ... שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי".

² מצוות ביעור היא הוצאה מהבית של כל התרומות והמעשרות שהופרשו אך לא נתנו למי שהם מיועדים לו: כהן (תרומה), לוי (מעשר ראשון), מעשר שני (בשנים א,ב,ד,ה של מחזור שמיטה) או מעשר עני (בשנים ג,ו). מועד הביעור היינו ההוצאה מהבית והנתינה הוא פעמים במחזור של שמיטה, בשתי קבוצות של שלוש שנים. כל התרומות והמעשרות של שלוש השנים הראשונות מתבערים בפסח של השנה הרביעית לאחר שכלו תבואות ופירות השנה השלישית (כולל הזית המאוחר) וטרם באו תבואות ופירות השנה הרביעית שעונתה מתחילה באביב. כך גם בפסח של השנה השביעית (בשנה השביעית שהיא שמיטה אין דין תרומות ומעשרות).

³ דין מיוחד יש למעשר שני, ביכורים ונטע רבעי ששייכים לאדם עצמו, אלא שצריכים להעלותם ולאוכלם בירושלים (או לפדותם ולקנות פירות בירושלים בכסף הפדיון שלהם) ואם לא עשה כן, יש לבערם ממש. נראה שיש כאן עידוד ותמריץ של התורה לאדם לעלות לרגל לפחות פעמים במחזור של שמיטה, ודווקא בפסח (שיזכה גם להקריב קרבן פסח), שאם לא כן, יפסיד מעשר שני של שנתיים. (ומה אם חילל את מעשר שני בכסף ולא עלה לירושלים בשנה הרביעית והשביעית? מה יעשה עם הכסף אם לא פדה ואכל בירושלים? ישמיד אותו (יוליכו לים המלח)? ייתן לצדקה?). ראו המשך המשנה שם על מעשר שני שעשו אותו "תבשיל" וכן משנה ז' הסמוכה שמתייחסת לדין הביעור אחרי חורבן הבית ולא נאריך בנושא זה כאן, רק נשמח לשמוע דעות.

⁴ אז לפחות לביכורים יש תקנה שלא יבוערו פיסית.

⁵ לפעולת הביעור, מתווספת גם פעולה של אמירה או הצהרה: "בערתי הקדש מן הבית" (מזכיר את האמירה [בפרשת ביכורים](#) הקודמת), והיא הנקראת וידי בלשון חז"ל. ויש הפרש זמן בין הביעור לווידי בשל החג שבו היו עולים לרגל ויכולים לאכול את מעשר שני ונטע רבעי בחג בירושלים.

⁶ שאין לקט, שכחה ופאה מעכבים את הווידי, משום שלא נאמר בהם "נתינה", אלא "עזיבה". ראו פירוש קהתי במקום.

⁷ פירוש זה של המשנה את מילות הפסוק, נותן מעין תוקף וחגיגות לדברים. מה שמתחיל כווידי ואפילו כהתנצלות והסבר שנהגתי כשורה ועשיתי ככל שאני מצווה, הופך בהמשך לתפילה חגיגית, כמעט-דרישה מהקב"ה שכשם שאנחנו קיימנו את חלקנו בעסקה, כך גם אתה כעת תמלא את חלקך. [אנו מאמינים ואתה מאמינה](#). השוו עם האמירה של הבאת הביכורים בפרשה הקודמת, בפרט הפסוק המסיים, בהכנעה והודאה רכה לפני המקום: "וְעַתָּה הִנֵּה הַבָּאִתִּי אֶת רִאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וְהַנְּחִתוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַשְׁתַּחֲוִית לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ". השוו הביטוי כאן "שתתן טעם בפירות" כסמל ליישוב הארץ ובניינה, מול "וניטל טעם הפירות" כסמל לחורבן ודלדול היישוב בארץ (סוף מסכת סוטה, מח ע"א). עוד השוו עם המדרשים "עשר תעשר בשביל שתתעשר".

⁸ היינו ביטל את אמירת הווידי. ראו פירוש ברטנורא שם: "לפי שעזרא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר, כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הווידי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי". ראו מקור להסבר זה בתלמוד הבבלי סוטה מז: "אמר רבי יוסי בר' חנינא: לפי שאין נותנין אותו כתיקונו" בשל גזירת עזרא, וריש לקיש מוסיף שם שמשום שלא יכול להתוודות על מעשר ראשון "שוב אין מתודה על שאר מעשרות".

⁹ בקטע לפני זה שהבאנו, מביא הירושלמי 'תקנת ביניים' של יוחנן כהן גדול שמטרתה הייתה להתגבר על הבעיה שהעם לא היה מקפיד בכל פרטי ביעור מעשרות. חלקם הקפידו על תרומה לכהן, אבל זלזלו במעשר ראשון ללוי, במעשר שני ובמעשר עני. כנגד תקנה זו שתוסבר בהמשך, יוצא ר' הילא: הכיצד מי שלא הקפיד על הביעור יכול לומר את הווידי?!

¹⁰ כיון שלא כולם בערו את המעשרות ולא יכלו לעשות שקר ולומר את הווידי, מצאו פשרה: אלה שביערו אמרו בשקט את החלק של הווידי עד "השקיפה". משם, היינו את הפסוק של התפילה, אמרו (כולם) בקול רם. נראה לומר שכולם עשו כך כדי שלא לבייש

רמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא הלכה א – ו – איפה מתוודים

מצות עשה להתודות לפני יי' אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר. ... אימתי מתוודין? במנחה ביום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית ... אין מתוודין אלא ביום ... ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות ... וידוי זה נאמר בכל לשון ... וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתוודין. מצותו במקדש, שנאמר: "לפני יי' אלהיך". ואם התודה בכל מקום יצא.¹¹

מדרש תנאים לדברים פרק כו פסוק טו – למען שמך הגדול

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" - עשה בשבילנו. ואם אין את עושה בשבילנו: "ואת האדמה" - עשה בשביל אדמתינו. ואם אין את עושה בשביל אדמתינו: "אשר נתת לנו" - עשה בזכות תורתנו. ואם אין את עושה בזכות תורתנו: "כאשר נשבעת לאבותינו" - עשה בזכות אבותינו. ואם אין את עושה בזכות אבותינו עשה למען שמך הגדול שנקרא עלינו, שנאמר: "ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל תניחנו" (ירמיהו יד ט).¹²

ירושלמי מעשר שני פרק ה הלכה ח – כוחם של עושי מצוות

רבי הונא בר אחא בשם ר' אלכסנדרא: בוא וראה כמה גדול כוחן של עושי מצות, שכל השקפה שבתורה ארורה וזה בלשון ברכה.¹³ אמר רבי יוסי בן חנינא: ולא עוד, אלא שכתוב בה: "היום הזה".¹⁴ ... רבי יודה בר פזי פתח בה: "אבוא בגבורות ה' אלהים" כתיב (תהלים עא טז) ... אילו שהן באין מכח המצות ומעשים טובים לפני הקב"ה.¹⁵

רש"י בראשית פרק יח פסוק טז – הפיכת ההשקפה לטובה

"וישקיפו על פני סדום" - כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת רוגז לרחמים.¹⁶

את אלה שלא ביערו. אבל בשל הכעס של ר' אילא, ביטלו גם תקנה זו. כך הבנו שם בירושלמי ויש לעיין עוד. ראו במפרשים שם בירושלמי. ולגבי מצוות וידוי מעשרות בימינו, ראו [דיון באתר מכון התורה והארץ](#).

¹¹ מעניין שהרמב"ם ממקם את מצוות וידוי מעשרות בהלכות מעשר שני ונטע רבעי. ראו הערה 3 לעיל על ייחודיות מעשר שני בהקשר למצוות ביעור וידוי מעשרות. שימו לב בפרט למשפט האחרון שלכתחילה המצווה היא במקדש, אבל אדם יוצא ידי חובה בכל מקום. וכך יש גם להבין את דבריו: "בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית" (וראב"ד חולק). יש כאן פירוש שונה מהרגיל מהו "לפני ה'" שבפסוק! פירוש שאולי צופה שלא תמיד יהיה בית מקדש בישראל וגם כשהיה קיים, לא כל אחד יכול להגיע בקלות לירושלים. יש כאן אולי מעין פתח למקדש מעט ולעבודת ה' בכל מקום. והרצאה להרחיב בדיני המצווה יעיין ברמב"ם ובמפרשיו וכן בשו"ע יורה דעה סימן שלא סעיפים קמ-קמו ומפרשיו. ויש מידע רב תחת "וידוי מעשרות" במרשתת. אנו נפנה אל האגדה.

¹² השוו נוסח זה עם נוסח המשנה לעיל. האמירה הבוטחת והכמעט-דרישה של המשנה, הופכת כאן למעין תחינה מדורגת ונסגנית, אם לא למען זה, אז לפחות למען זה, כולל הסיבות המזכירה לנו את: "אבינו מלכנו, עשה למענך אם לא למעננו". למען האדמה לפני למען התורה! והקשר עם הפסוק בירמיהו שהוא כבר תחנונים ממש דורש הסבר והמאיר עינינו יבורך.

¹³ בדקנו (כמעט) את כל ההשקפות בתורה וכיצד הן מתאימות לכלל זה. הראשונה, בראשית יח טז לפני הפיכת סדום: "וַיִּשְׁקֹפוּ עַל פְּנֵי סֹדֹם", היא בפשטות השקפה לרעה (לארירה).. מיד לאחריה, בראשית יט כח, אברהם משקיף על סדום: "וַיִּשְׁקֹף עַל פְּנֵי סֹדֹם וְעָמֹרָה וְעַל כָּל פְּנֵי אֶרֶץ הַכְּפָר" – השקפה של צער ואבל אבל לא של רעה (אברהם מתקן שם תפילת שחרית). השקפת אבימלך על יצחק ורבקה, בראשית כו ח: "וַיְהִי כִּי אָרְכוּ לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיִּשְׁקֹף אֲבִימֶלֶךְ מִלֶּךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעֵד הַחֲלוֹן", סופה רע וכנראה לא הייתה תמימה. בקריעת ים סוף, שמות יד כד, השקפה לרעה על מצרים: "וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף ה' אֶל מִצְרָיִם", ואולי כך גם בפרשת בלק, במדבר כח: "וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בָּלָעַם רֹאשׁ הַפְּעֹר וַיִּשְׁקֹף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן". עוד מצאנו בספר במדבר כח: "וּמִבְּמוֹת הַגִּיאָ אֲשֶׁר בְּשֶׁדָה מוֹאָב רֹאשׁ הַפְּסָגָה וַיִּשְׁקֹף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימֹן", אך זו אפשר לומר שהיא קביעה גיאוגרפית סתמית ואין בני אדם או הקב"ה מעורבים בה (ואי לכך נתעלם מהשקפות נוספות דומות לזו). דרשת רב הונא בירושלמי מגבילה עצמו לתורה, אך הרצאה להרחיב למקרא כולו, ימצא את השקפת אם סיסרא בעד החלון (שופטים ה כח), השקפת מיכל על דוד כשהוא מפזז ומכרכר לפני ארון ה' (שמואל ב ו טז) ובדומה לכך השקפת איזבל כאשר יהוא שועט לעבר יזרעאל (מלכים ב ט ל). כולן, השקפה לרעה, כולן, אגב, של נשים דרך החלון. השקפה נוספת לרעה מצאנו בירמיהו ו א: "כִּי רָעָה נִשְׁקָפָה מִצִּפּוֹן וְשָׁבַר גְּדוֹל". לעומתם, ראו את השקפת ארונה היבوسی על דוד ואנשיו הבאים לקנות את הר הבית (שמואל ב כד ו, דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים), הקב"ה המשקיף על בני האדם: "לְרֹאוֹת הַיָּשׁ מִשְׁכֵּיל דָּרָשׁ אֶת אֱלֹהִים" (תהלים פרקים יד ב, נג ג), הרעיה "הנשקפה כמו שחר" (שיר השירים ו י) ועוד. נראה שהירושלמי מתכוון בעיקר להשקפת סדום ופרעה שבתורה, כפי שנראה במדרש שמות רבה להלן, ולא חש לכל השאר. ואנחנו רק ניצלנו הזדמנות זו להשקיף על מירב ההשקפות שבמקרא ודי לנו בכך.

¹⁴ הכוונה לפסוק הסמוך: "היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מִצֹּדָה לְעִשׂוֹת אֶת הַחֲקִים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים וְכוּ'", שהוא עניין חדש, אבל ר' יוסי בן חנינא רואה בו המשכיות לפרשת הוידוי ודרכה לפרשת הביכורים שלפניה. "משולש" זה נראה במדרש תנחומא להלן.

¹⁵ כאן אולי גלשנו וחיברנו לנושא שלנו את הפסוק: "אבוא בגבורות ה'" שמשמש פתיחה לדרשות ופירושים שונים. אבל באמת, בוידוי המעשר בא איש ישראל "בגבורות" ובזכות מצוות ומעשים טובים לפני המקום – זה כוחם של עושי מצוות בגבורות.

¹⁶ מקור רש"י גרסה דינקותא זה הוא מדרש אגדה (בובר) בראשית וירא יח טז: "כל מקום שנאמר השקפה לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שבשביל שהם נותנים תרומות ומעשרות לבעליהם חוזרת מדת הפורעניות לברכה". ושניהם, רש"י והמדרש מבוססים על ירושלמי הנ"ל. מיקום דרשה זו בפרשת סדום איננו רק משום שזו ההשקפה הראשונה בתורה. יש כאן, מן הסתם, גם מסר מוסרי-חינוכי. רש"י עומד בספר בראשית פרשת וירא, בהשקפה הרעה על סדום שעינם הייתה צרה בעיניים ובמעוטי יכולת

שמות רבה פרשה מא סימן א – כוחם של המעשרות

"ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו"¹⁷ - כך פתח ר' תנחומא בר אבא: "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" (דניאל ט ז) - מהו כן? א"ר נחמיה: אפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה, מביטים אנו מעשים שלנו ויש לנו בושת פנים. אין לנו שעה שאנו באין בזרוע, אלא בשעה שאנו מוציאים מעשרותינו, שנאמר: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית" (דברים כו יב). מה כתיב בסוף הפרשה: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל וכו'"¹⁸.

אמר ר' אלכסנדר: גדול כוחם של מוציאי מעשרות שהן הופכים את הקללה לברכה. אתה מוצא, כל מקום שכתוב בתורה: "השקיפה" לשון צער הוא, כמו שאתה אומר: "וישקף ה' אל מחנה מצרים ... ויהם את מחנה מצרים" (שמות יד כד). וכן בסדום, שנאמר: "וַיִּקְרְמוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סְדֹם" (בראשית יח טז) חוץ מזו. אמר רבי אלכסנדר: גדול כחן של מוציאי מעשרות שהם הופכים דבר ארירה לברכה, שנאמר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל"¹⁹.

אמר ר' ברכיה: אפילו בשעה שאנו מביטים במעשינו יש לנו בושת פנים. כיצד הוא הדבר? אלא בנוהג שבעולם, אדם נותן שדהו לאריסות, והוא נותן זרע ונותן פעולה, והוא חולק עמו בשוה.²⁰ אבל הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו, אינו כן. אלא, העולם וכל אשר בו שלו, כמו שאתה אומר: "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד א) - הארץ שלו, הפירות שלו, והוא מוריד גשמים ומפריח טללים, כדי לגדלם. והוא משמרם והוא עושה כל דבר. אמר להם הקב"ה: לא אמרתי לך שתתן לי אלא אחד מעשרה - מעשר, אחד מחמשים - תרומה, הוי: "לך ה' הצדקה ולנו בושת הפנים" (דניאל ט ז).²¹

מסכת סוטה דף לט עמוד א – הקשר לברכת כהנים

שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע: במה הארכת ימים? אמר להן: מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קודש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה.²² מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא: 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, כי עקר פְּרָעִיָה מאי אמר?²³ "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון. וכי מהדר אפיה מציבורא

(ראו המדרשים על הפסוק: "הַפְּעֻקֶתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כָלָהּ", בראשית יח כ) ומפנה אותנו לספר דברים, להשקפה הטובה של מי ועל מי שמקיים את מצוות מתנות עניים ומוציאי מעשרות שנצטוונו בתורה. ראו גם משנת רבי אליעזר פרשה יא עמוד 216 שמזכיר עוד השקפה לרעה ומחבר גם אותה עם ההשקפה לטובה של פרשתנו: "מדת בשר ודם, לא במה שהוא מכה הוא מרפא, מכה באזמיל ומרפא ברטייה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא בדבר שהוא מכה בו הוא מרפא. הכה בהשקפה, שנאמר: ויהי באשמות הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים וגו', ובמה מברך? שנאמר: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך".

¹⁷ על בסיס פסוק זה מנתינת התורה למשה אחרי ששהה בהר ארבעים יום, מפתח המדרש את הרעיון הכללי של נתינת וקבלה מהאדם לקב"ה. כמו הפסוק: "וממדבר מתנה" וכמו: "מידך נתנו לך" וכו'. ראו דברינו [ויתן אל משה](#) וכן [מידך נתנו לך](#).

¹⁸ שונה היא מצוות מתן תרומות ומעשרות מכל מצוות צדקה (מכל מצווה אחרת?). בכל מצוות צדקה שאדם עושה (בכל מצווה אחרת?), אין לו פנים לדרוש את שכר המצווה. רק בעבור מצוות נתינת מעשרות והוצאתם (ביעורם) יש לאדם הזכות והעמידה, "לבוא בזרוע", לדרוש גמול על מעשיו. ראו הפסוק במלאכי ג י: "הֲבִיאוּ אֵת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצֵר ... וּבְחֲנוּנֵי נָא בָּזִאת" וכל המדרשים הרבים עליו, כגון הגמרא בתענית ט ע"א: "ומי שרי לנסויה להקב"ה? והכתיב: לא תנסו את ה'! - אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די". הבסיס לכך הוא הפסוק בתורה: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכו'" (דברים יד כב) והדרשות כגון זו שבשבת קיט ע"א: "עשר בשביל שתתעשר". ראו דברינו [לא תנסו](#) בפרשת ואתחנן.

¹⁹ דרשה זו מסתמכת על ירושלמי מעשר שני פרק ה הלכה ח שהבאנו לעיל ומפתחת אותו. אלא שמישהו שינה "קצת" את הנוסח במטרה להעצים את מצוות מעשרות. ראו לשון הירושלמי לעיל: " ... בוא וראה כמה גדול כוחו של עושי מצות ... אילו שהן באין מכח המצות ומעשים טובים לפני הקב"ה". האם רק שינויי גרסה "קלים" כאן, או הבדלים משמעותיים?

²⁰ צד אחד, בעל הבית, נותן את הזרע (והשדה, והכלים - ההון) והצד השני (האריס) נותן את העבודה והם חולקים ביניהם שווה בשווה. זה הסכם האריסות שביניהם.

²¹ והמדרש ממשיך שם ודורש את "לך הצדקה ולנו בושת הפנים" בדרשות רבות ושונות. ראו שם. המדרש הזה הוא כאמור לעיל, בפרשת כי תשא על הפסוק: "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו". ואנחנו עוסקים בפסוק: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים". ר' ברכיה אינו מדבר כלל על מה שהקב"ה כביכול חייב לאדם, על כך שיש לאדם עמידה מול הקב"ה בתפילה ובקשה לברכה. הדרשה כאן היא כול כולה מה האדם חייב לקב"ה. יחסי הקב"ה והאדם אינם כיחס אריס - בעל הבית. אין שוויון ואין השוואה. המעשר אינו משהו מיוחד. כל מה שהאדם נותן אינו אלא החזרה של מעט מן המעט של הטובה שהקב"ה נותן לו. גישה דומה מצויה במדרשים על מצוות העומר, ראו ויקרא רבה פרשה כח, דברינו [מנחת אומר לעומר](#) בפרשת אמור. מנגד, עומדים מדרשים רבים בשבח עבודת האדם וחלקו בתיקון העולם ונתינתו, כביכול, לקב"ה. ראו המדרש על האריס הטוב (ויקרא רבה ה ח) - מובא בנו בדברינו [יודעים לרצות את בוראם](#) ביום הכיפורים. ואנו נלך בדרכו של ר' נחמיה שבראש המדרש האומר: מה כתיב בסוף הפרשה: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל" ונמשיך לדרוש בפסוק זה.

²² ר' אלעזר בן שמוע (שהיה כהן והוא מעשרה הרוגי מלכות) משתבח בכך שלא אמר ברכת כהנים בלא ברכה! מה שיכול ללמדנו על התפתחות נוסח התפילה, כולל ברכת כהנים.

²³ כאשר עקר רגליו מה אמר?

מאי אמר? ²⁴ אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש: ²⁵ "ריבונו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'". ²⁶

מתוך סידור התפילה – בסוף ברכת כהנים

ריבונו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה עמנו מה שהבטחתנו: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבע לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש". ²⁷

מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תבוא סימן ב – תזכו לשנה הבאה

"היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה וגו'". ²⁸ מה כתיב למעלה מן הענין? "השקיפה ממעון קדשך מן השמים" (דברים כו טו). אמר ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא: כמה מתחטאין ויש להם פתחון פה לעושי מצות. אדם יש לו עסק אצל המלכות, פעמים שהוא נותן כמה ממון, עד שמגיעין אותו אצל המלך, כיון שהגיע אצל המלך, ספק עושה לו שאילתו, ספק אינו עושה לו שאילתו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם יורד לתוך שדהו, רואה אשכול שביכר, תאינה שביכרה, רימון שביכר, מניחו בסל. ועמד באמצע השדה ומבקש רחמים על עצמו ועל ישראל ועל ארץ ישראל, שנאמר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'", ולא עוד אלא שהיה אומר איני זז מכאן, עד שתעשה צרכי היום הזה, שכתוב אחריו: "היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה". אמר ריש לקיש יוצאה בת קול ואומרת תשנה לשנה הבאה כיום הזה, כאדם שהוא נותן פרי חדש לחבירו, ואומר יהי רצון שתשנה ותתן לי לשנה הבאה. ²⁹

שבת שלום

- ²⁴ כאשר סובב פניו מהציבור אל ארון הקודש: (עד שיגמור שליח ציבור את ברכת השלום, רש"י שם).
- ²⁵ כך הדין רב חסדא את רב עוקבא (שהיה כהן) כך לומר אחרי ברכת כהנים. והמילה "דרש" כאן מאד מעניינת.
- ²⁶ השתרבות הפסוק "השקיפה" של וידי וביעור מעשרות לתפילת הסיום של ברכת כהנים, דורש הסבר. התורה אומרת: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" (במדבר ו כז). במה אברכם? מה הברכה שהקב"ה מברך אותנו בזכות ברכת כהנים? כפשוטו, ברכת כהנים עצמה. כל מה שהכהנים אומרים, הקב"ה יקיים: "יברכך ה' וישמרך ... וישם לך שלום". מפי הכהנים לידיו ומעשיו של הקב"ה. מדוע צריך, אם כך את ברכת "השקיפה"? נראה להסביר זאת על פי מדרש במדבר רבה יא ב שהבאנו בדברינו **כה תברכו את בני ישראל** בפרשת נשא: "בשעה שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו: כה תברכו את בני ישראל, אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולמים, לכהנים אתה אומר שיברכו אותנו? אין אנו צריכים אלא לברכותיך ולהיותינו מתברכים מפיך, זהו שכתוב: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל (דברים כו טו). אמר להם הקב"ה: אף על פי שאמרתי לכהנים, שיהיו מברכים אתכם, עמהם אני עומד ומברך אתכם. לפיכך הכהנים פורשים את כפיהם, לומר: שהקב"ה עומד אחרינו". ברכת "השקיפה" היא תפילה של ברכה ישירה בין הקב"ה ועם ישראל. ברכה "שבאים בזרוע", עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה את חלקך. עם ישראל רוצה להתברך ישירות מפי הקב"ה, בזכות מעשיו, ולא באמצעות הכהנים. לפיכך הכהנים הם שמסיימים ואומרים את ברכת "השקיפה", לסמן שהכל הוא בעצם מפי הגבורה והם אינם אלא כלי ואמצעי. כל זאת, לשיטת ר' נחמיה בשמות רבה לעיל ואחרים. אבל ר' ברכיה (גם הוא בשמות רבה לעיל), יאמר בדיוק ההפך. ברכת "השקיפה", כולה חסד מלמעלה, בחינם. וזה הקשר לברכת כהנים.
- ²⁷ כך במרבית סידורי התפילה שבידינו בעקבות הגמרא הנ"ל במסכת סוטה ואימוץ תפילה זו בספרות הגאונים: שאילתות דרב אחאי פרשת בהעלותך שאילתא קכה, סידור רב עמרם גאון נשיאת כפים ועוד. ועדיין יש לשאול כיצד החליפה ברכת כהנים את וידי וביעור מעשרות? האם בשל המעשרות שלא נהגו בחוץ לארץ וביטול הדיית המעשר על ידי יוחנן כהן גדול בארץ (בירושלמי מעשר שני לעיל)? אולי. בין כך ובין כך, גם משבטלו המעשרות וממילא גם וידיים וביעורם, תפילת / ברכת "השקיפה" לא בטלה ונמצא לה מקום ראוי אחר. וגם רב הילא לא יכעס כשהכהנים אומרים זאת בלחש. והמילים: "ואת האדמה אשר נתת לנו" נאמרו כעת בגעגוע לעבר ותקווה לעתיד. אבל דרוש שזכה לחזור אל אדמתו, לקיים מצוות התלויות בארץ ולחדש את וידי המעשרות (ראו סוף הערה 10 לעיל), אולי ראוי שתחזור גם תפילת "השקיפה" להיאמר בקול רם ולא בהכנעה, בראש מורם ולא בהבלעה. וזריזים הם מלחיני ופייסני ארץ ישראל בימינו שכבר עטרו תפילה זו בנעימות מרגשות. (חפשו "השקיפה" ביוטיוב).
- ²⁸ מדרש תנחומא מפתח את הקשר עם הפרשה הסמוכה: "היום הזה" כפי שראינו בירושלמי מעשר שני ה' ח לעיל ושזור את שלוש הפרשות הראשונות של פרשת כי תבוא: ביכורים, וידי וביעור מעשרות ו"היום הזה" למוטיב אחד.
- ²⁹ נראה שבין הירושלמי שמחבר לראשונה את "היום הזה" לווידי מעשרות, ובין מדרש תנחומא זה שמרחיב גם למצוות ביכורים הקודמת (עד כדי ערבוב ממש של שתי המצוות), עומד מדרש פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כח ביום השמיני עצרת שמחבר את תפילת "השקיפה" ממעון קדשך עם חג שמיני עצרת החותם את חגי תשרי ומייחל לזכות ל"מועדיכם" של השנה הבאה. וזה נוסח הפסיקתא: "אלה תעשו לי" במועדיכם (במדבר כט ט). ר' חנינה בשם ר' תנחום בר' יודן: אלה עשיתם אין כתיב כאן, אלא: אלה תעשו לי" במועדיכם - התורה מרמזת לישראל ואומרת להם: תניין יומי. א"ר ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא: כתיב: ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג י) - התורה מרמזת להם ואומרת להם: תניין יומי. א"ר יהודה בר' סימון: כתיב: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל (דברים כו טו). מה כתיב בתריה (אחריו)? היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות וכו' (שם שם טז), ומה עינין (עניין) זה אחר זה? אלא כל זמן שישאל עושי רצונו של הקב"ה ומוציאין מעשרותיהן כראוי והם יכולין לומר: בערתי הקדש מן הבית (שם שם יג), הקב"ה מרמז לישראל ואומר להם: תניין יומי. ואתם הדביקים בי"י, אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד: ד). "תניין יומי" פירושו ישנו ימיכם (ושנותיכם). היינו שתזכו למועדים ולשנים רבות. הדרשן מחבר את חג הפסח בו משלימים את השנה החקלאית (הערה 2 לעיל) עם שמיני עצרת החותם את חגי תשרי ובו מתחילים להתפלל על הגשם ונושאים עיניים כלות ומייחלות להצלחת השנה הבאה. בכך מקבלת תפילת "השקיפה" מבט קדימה נוסף – לא רק מפסח אל תבואות ופירות הקיץ הקרוב, אלא גם מחגי תשרי אל השנה החקלאית הבאה. ונראה שאין ברכה טובה לסיים בה את פרשת כי תבוא (הקשה) העומדת בפרוס השנה מאשר: תניין יומי. שישלמו וירבו שנותינו ושנזכה לדרוש גם בשבת זו בשנה הבאה כעת חיה.

מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראו התייעוד המעניין במדרש הגדול דברים פרק כו פסוק יג: " ... אמר לו (ר' יהושע לר' נחוניא בן הקנה): אומר לך דבר שראו עיני, לא מה ששמעו אזני. פעם אחת עליתי לשוק העליון לשער האשפות שבירושלם ומצאתי שם את רבן שמעון בן גמליאל ואת רבן יוחנן בן זכאי יושבים ושתי מגלות פתוחות לפניהם.³⁰ ויוחנן סופר חלה עומד לפניו ודיו וקולמוס בידו. אמרו לו: כתוב איגרות משמעון בן גמליאל ומיוחנן בן זכאי לאחינו שבדרום העליון והתחתון ולשחלילי³¹ ולשבעת פלכי הדרום: שלום, ידוע יהא לכם שהגיעה השנה הרביעית ואדיין קדשי שמים לא נתבערו. אלא שתמהרו ותביאו חמש שבילים שהן מעכבות את הודוי ולא אנחנו התחלנו לכתוב לכם אלא אבותינו היו כותבין לאבותיכם".³²

מים אחרונים 2: בהערה 13 מנינו את השקפת המלאכים על סדום כהשקפה לרעה (להרס), אבל לא כך סבור פירוש הזוהר לתורה. ראו פירוש הסולם לזוהר לבראשית פרשת וירא מאמר ויקומו משם האנשים אות קעג, שהופך גם השקפה זו לטובה ואומר: "וישקיפו: פירוש, התעוררות של רחמים, להציל את לוט. ולומד גזירה שוה, כתוב כאן וישקיפו, וכתוב שם, השקיפה ממעון קדשך, מה שם השקפה לרחמים. אף כאן השקפה לרחמים". אז אם על סדום החטאה השקיפו המלאכים לטובה ולחמלה רגע לפני ההפיכה, שמא יתקנו מעשיהם ויימצאו שם כמה צדיקים, קל וחומר שישקיפו עלינו ועל כל עם ישראל לטובה לברכה, לחסד ולרחמים לקראת ימי הדין הממששים ובאים.

השקיפה ממעון קדשך	ראה אף זה קמנו מתוך הקריסות
השקיפה משמי מעונה	מגיא הקרינה של אלפים ורבבות
השקיפה על ישראל עמך	בשוד אלפים שנות צרות ופרעות
השקיפה על אמה מענה	ומחלול השם שלא היה כזאת

לא בערנו הקדש מן הבית	הרעיפה מטובך לשארית נחלתך
אכלנו בעני, לא ספדנו למת	היטיבה בצונך למחדשי אמתך
ידינו לעני קפצנו בדין	אשר קמו ועלו מעמק הבקא
נגיף ומגפה נלאינו שאת	להפיץ את אורך ולקדש את שמך

הביטה לצדקות ואל לחטאות	השקיפה עולמך ממעון קדשך
השמיענו ושועה לעת הזאת	השקיפה אדמתך משמי מעונה
הראינו האות לקץ התלאות	החישה ושועה לקוראי בשמך
הצליחה בית שלישי בל מוט	השפיעה רב טובה לאמה נאמנה

בשקיפה נביטה פנימה אל עצמנו
נרעיפה טוב וחסד לאדמתנו ועמנו
ונאחל איש לרעהו באהבה רבה
שנה שכלה רק השקפה לטובה

³⁰ אם איננו טועים, זה אחד מהאזכורים היחידים במקורות של שיתוף בין רבי שמעון בן גמליאל ורבן יוחנן בן זכאי. ע"פ המסורות, דרכם נפרדה בעת של רשב"ג תמך במרד הגדול ונהרג בידי הרומאים. ריב"ז תפס את מקומו ויסד את יבנה ואח"כ חזרה הנשיאות לרבן גמליאל

³¹ לגלי?

³² מן הסתם דנו באיגרת זו חוקרים וטובים וכל היודע דבר בעניין, אנא יחכימנו ויעשירנו.

